

Péczei Anna:¹ A Nukleáris Védeltségi Csúcsok értékelése és a folyamat jövője

Vezetői összefoglaló

- A 2010-ben induló Nukleáris Védeltségi Csúcsok számos komoly eredményt hoztak az elmúlt hat évben, és a napirendre tűzött kérdések is érezhető fejlődésen mentek keresztül.
- Még most is vannak azonban hiányzó területek (például a katonai ellenőrzés alatt álló nukleáris anyagok sorsa), melyeket fel kellene venni a nemzetközi tárgyalások napirendjére, és amelyek konkrét intézkedéseket igényelnének.
- E területen is problémát jelent Oroszország távolmaradása.
- A 2016-os csúcs egyik kulcskérdése az intézményi utódlás lesz, és az, hogy a kijelölt öt nemzetközi szervezet miként tudja majd átvenni a feladatokat?
- Magyarország eddig is aktív szerepet vállalt a nukleáris védeltség előmozdításában, és ez valószínűleg a jövőben sem lesz másképp.

A Nukleáris Védeltségi Csúcsok (Nuclear Security Summit – NSS) sorozatát Barack Obama amerikai elnök indította útjára 2009-es prágai beszédével. Az első csúcsra 2010-ben Washingtonban került sor, a másodikra 2012-ben Szöulban, a harmadikra 2014-ben Hágában, és idén március 31. és április 1. között újra visszatér a sorozat Washingtonba, amely vélhetően az utolsó találkozó lesz. A csúcstalálkozók legfőbb célja, hogy a polgári felügyelet alatt lévő legveszélyesebb nukleáris és más radioaktív anyagokat biztonságba, és csökkentse annak esélyét, hogy ezek az anyagok illetéktelen kézbe kerülve esetleg nukleáris terrorizmushoz vezessenek. Az elmúlt hat év folyamán a találkozók számos komoly eredményt értek el, a munkát azonban korántsem sikerült befejezni, így az idei csúcstalálkozó egyik legfőbb feladata az lesz, hogy különböző nemzetközi szervezeteknek adja át a feladatokat, és garantálja azt, hogy az erőfeszítések a csúcstalálkozók végével is folytatódjanak.

A nukleáris terrorizmus rémképe

Barack Obama 2009. április 5-i prágai beszédében definiálta adminisztrációja nukleáris politikáját, és ígéretet tett arra, hogy csökkenteni fogja az atomfegyverek szerepét az amerikai nemzetbiztonsági stratégiában, ratifikálni fogja a nukleáris kísérleti robbantások tilalmára vonatkozó Átfogó Atomcsend Szerződést (*Comprehensive Nuclear Test-Ban Treaty – CTBT*), illetve tovább folytatja a stratégiai nukleáris fegyverek csökkentését Oroszországgal. Emellett Obama úgy nyilatkozott, hogy korunk legnagyobb veszélye a nukleáris terrorizmus fenyegetése, ezért elkötelezte magát arra, hogy 2010-ben egy nemzetközi találkozót hívjon össze Washington D.C.-ben a nukleáris védeltség javítása érdekében.²

Jelenleg nagyjából 1800 tonna fegyver minőségű hasadóanyag (magasan dúsított urán és plutónium) áll polgári ellenőrzés alatt a világon 24 állam területén, és ennek egy jelentős része még mindig nem megfelelően biztosított. Ezzel párhuzamosan terrorista szervezetek bizonyítottan ilyen anyagok megszerzésére, és egyes esetekben atomfegyverek eltulajdonítására vagy előállítására törekednek. Az informatika területén az atomerőművek egyre gyakoribb áldozatai kibertámadásoknak, és a több mint száz ország egészségügyi rendszerében használt radiológiai anyagok szintén alkalmasak arra, hogy terroristák úgynevezett „piszkos bombát” gyártsanak belőlük. Ráadásul a környezeti szemponto-

tal kibertámadásoknak, és a több mint száz ország egészségügyi rendszerében használt radiológiai anyagok szintén alkalmasak arra, hogy terroristák úgynevezett „piszkos bombát” gyártsanak belőlük. Ráadásul a környezeti szemponto-

¹ Péczei Anna, PhD: a Nemzeti Közzolgálati Egyetem Stratégiai Védelmi Kutatóközpontjának tudományos munkatársa és a Budapesti Corvinus Egyetem Nemzetközi Tanulmányok Intézeténél egyetemi tanársegéd. E-mail: Peczei.Anna@uni-nke.hu

² Barack OBAMA: [Remarks By President Barack Obama In Prague As Delivered](#), [online], 2009. 05. 09. Forrás: Whitehouse.gov [2016. 03. 20.]

kat és a növekvő energiaszükségleteket figyelembe véve egyre több állam érdeklődik a nukleáris energia iránt, sok esetben azonban hiányzik még a biztonságos működéshez szükséges jogi, szabályozási és hatósági-intézményi háttér.³

Napjaink nemzetközi rendszerének egyik legnagyobb rémálma, hogy terroristák atomfegyvert állítsanak elő ellopott vagy a feketepiacon megvásárolt, fegyverminőségű hasadóanyagokból, és ezt valamelyik világváros közepén felrobbantsák. Bármennyire is kicsi ennek a valószínűsége, a potenciális pusztítás mértékét figyelembe véve mégis érdemes minden lehetséges óvintézkedést megtenni. A nukleáris terrorizmus rémképe az 1990-es években jelent meg a nyugati államok nemzetbiztonsági stratégiáiban, és ennek köszönhetően egyre nagyobb figyelem helyeződött a nukleáris védettség koncepciójára. A nukleáris védettségnek nincs univerzálisan elfogadott definíciója, de a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség (NAÜ) értelmezése szerint a nukleáris védettség magában foglalja a nukleáris és más radioaktív anyagokkal, illetve az ezekhez kötődő létesítményekkel és tevékenységekkel kapcsolatos bűnügyi vagy engedély nélküli cselekményekkel szemben tett megelőző intézkedéseket és válaszlépéseket. A NAÜ nukleáris és más radioaktív anyagok nukleáris védettségi és illegális forgalmazásával kapcsolatos eseményeket tartalmazó információs adatbázisa (*Incident and Trafficking Database – ITDB*) 1993 óta több mint 2000 incidenst regisztrált – habár a valóságban ezek nem minden esetben voltak ténylegesen radioaktív vagy nukleáris anyagok, illetve csak kisszámú alkalommal fordult elő, hogy fegyver minőségű hasadóanyagokhoz kötődött volna az incidens. Ráadásul a médiában sokszor – tévesen – az „ártalmatlanabb” radioaktív anyagok eltulajdonítása kapcsán is megjelent a nukleáris terrorizmus fenyegetése, holott bizonyos radioaktív anyagok ellopása még egyáltalán nem jelenti azt, hogy az elkövetők képesek lennének nukleáris terrorcselekmény elkövetésére.⁴

Ugyanakkor, még ha a nukleáris terrorizmus rémképét szenzációhajhász beszámolókból néha el is túlozzák, a fenyegetésnek van valós alapja. A japán Aum Sinrikjó, csecsen terroristák, és az al-Káida is bizonyítottan törekedett tömegpusztító fegyverek szerzésére az 1990-es és a 2000-es évek folyamán. Az Aum Sinrikjó például Ausztráliában próbált meg uránt bányászni, és az atomfegyverek előállításához szükséges szaktudást orosz atomtudósoktól megvásárolni, de ezek a törekvések kudarcba fulladtak, és figyelmüket a biológiai, illetve vegyi fegyverek irányába fordították. Csecsen terroristák egy atom-tengeralattjárót szerettek volna eltulajdonítani, hogy a fedélzetén lévő fegyverrendszerrel kizsarolják Oroszországtól a csecsen területekről való visszavonulást, ám ez a kísérlet is elbukott. Az al-Káida 1998-ban jelentette be, hogy atomfegyvereket kíván szerezni, és Oszáma bin Láden vallási kötelezettségként aposztrofálta a tömegpusztító fegyverek megszerzését, melyek alkalmazását egy 2003-ban kiadott fatva szentesítette. Habár a terrorista szervezet több alkalommal megkísérelte nukleáris anyagok eltulajdonítását, ezek egyike sem járt eredménnyel. Annak ellenére, hogy ezidáig sikerült elkerülni a nukleáris terrorizmust, nincs rá garancia, hogy a jövőben is ugyanilyen szerencséje lesz a nemzetközi közösségnek. Az elmúlt pár évben új veszélyforrások jelentek meg, és napjainkban az úgynevezett „Izslám Állam” (ISIS) kapcsán is egyre erősödik a fenyegetés. Egy 2015. májusi kiadványában a szervezet azt állította, hogy képes atomfegyverek vásárlására Pakisztánból, habár ennek hitele erősen megkérdőjelezhető, és egyelőre nincs arra vonatkozó bizonyíték, hogy fegyverminőségű hasadóanyagok eltulajdonításán dolgoznának.⁵ Mégis jelzésértékű, hogy a fenyegetés nem szűnt meg, a Nukleáris Védettségi Csúcsok keretében elért eredmények még nem elegendőek, és ezt a folyamatot tovább kell vinni.

A Nukleáris Védettségi Csúcsok működési mechanizmusa

Az első Nukleáris Védettségi Csúcsra Washington D.C.-ben került sor 2010. április 12–13-án 47 ország és három nemzetközi szervezet (a NAÜ, az EU és az ENSZ) részvételével. A résztvevők közül 38 állam kormányfői vagy államfői szinten képviseltette magát, így az ENSZ 1945-ös alapító konferenciája óta ez volt a legnagyobb államfői szintű nemzetközi találkozó. A második csúcsra Szöulban került sor 2012. március 26–27-én 53 országgal és négy nemzetközi szervezettel (a NAÜ, az EU, az ENSZ és az Interpol). A harmadik találkozót Hágában rendezték 2014. március 24–25-én, ismét 53

³ Sam NUNN: [A Race Between Cooperation and Catastrophe: The Need to Sustain Momentum on Nuclear Security](#), [online], 2016. 03. 10. Forrás: Nuclear Threat Initiative [2016. 03. 20.]

⁴ Minsu CROWDER-HAN: [Debunking nuclear security hype on the eve of the Nuclear Security Summit](#), [online], 2016. 03. 10. Forrás: The Bulletin of the Atomic Scientists [2016. 03. 20.]

⁵ Uo.

állam és négy nemzetközi szervezet (a NAÜ, az EU, az ENSZ és az Interpol) részvételével. A kérdés jelentősége miatt Obama elnök minden alkalommal személyes levelekkel igyekezett garantálni, hogy valamennyi résztvevő a lehető legmagasabb szinten képviselje magát a csúcstalálkozókon, így az államok többsége rendre államfői vagy kormányfői szinten vett részt. Nem volt ez másképp az ideai washingtoni csúc esetében sem, ahol ismét személyes levelek érkeztek az amerikai elnöktől az összes meghívott állam vezetője részére. A részvétel 2010 óta minden alkalommal kizárólag meghívásos alapon történt, így lesznek idén is olyan államok, amelyek rendelkeznek nukleáris iparral, és területükön vannak nukleáris és más radioaktív anyagok, viszont azért nem tudnak részt venni, mert nem kaptak meghívást (ilyen például Irán).

A Nukleáris Védeltségi Csúcsok sorozatának három állam a zászlóvivője, melyek mindegyike otthont adhatott legalább egy találkozóknak. Először is az Egyesült Államok, mint legfőbb kezdeményező. 2009 óta az Egyesült Államok kulcsszerepet játszott abban, hogy a csúcstalálkozók két évente megrendezésre kerüljenek, és a politikai vállalások egyre több területre terjedjenek ki. Idén Laura Holgate, az elnök rendkívüli megbízottja és a Nemzetbiztonsági Tanácsban a tömegpusztító fegyverekhez kötődő terrorizmus és fenyegetettség csökkentéséért felelős igazgató lesz az Egyesült Államok részéről az esemény serpája, akinek kulcsszerep jut majd annak kidolgozásában, hogy a washingtoni csúcsot követően miként maradjon napirenden a nukleáris védeltség kérdése, és milyen keretekben folytatódjon az együttműködés. A második kulcsszereplő Dél-Korea, mely a 2012-es csúcson adott otthont. Ezen a találkozón három témakör volt a fókuszban: 1) a nukleáris terrorizmus veszélyeinek kezelése, 2) a nukleáris anyagok és az ehhez kötődő létesítmények védelme, illetve 3) a nukleáris anyagok illegális kereskedelmének megakadályozása. Ezen a találkozón született meg továbbá az úgynevezett „ajándékosár-diplomácia” mechanizmusa, amely elősegítette, hogy a résztvevők még komolyabb vállalásokat tegyenek – ezen a csúcson összesen 13 ilyen ajándékosár született. A harmadik zászlóvivő Hollandia, mely a 2014-es csúcsot látta vendégül, és egyik legfőbb kidolgozója volt a 35 állam támogatását élvező Háromoldalú Kezdeményezésnek (*Trilateral Initiative*). Szintén a hollandok innovációjának köszönhetően az államfői csúcson egy szituációs játékot is napirendre tűztek, ahol a résztvevőknek egy hipotetikus nukleáris incidensre kellett választ adniuk. Mivel a „játék” nagyon tanulságos volt és hatalmas sikert aratott, a 2016-os csúcson is megrendezésre kerül majd egy hasonló szituációs játék.⁶

A csúcstalálkozót továbbá öt nemzetközi szervezet erősíti: a Nemzetközi Atomenergia Ügynökség,⁷ az Egyesült Nemzetek Szervezete,⁸ az Interpol,⁹ a Globális Kezdeményezés a Nukleáris Terrorizmussal szemben (*Global Initiative to*

⁶ Nuclear Threat Initiative: [Summit Explained - Key Players: Getting to Know the Summit's Key Players](#), [online], 2016. 03. 20. Forrás: Nti.org [2016. 03. 20.]

⁷ Mivel a csúcs egyik fő célja a már létező nemzetközi mechanizmusok erősítése, a NAÜ-vel való együttműködés megkerülhetetlen. A NAÜ ugyanis kulcsszerepet játszik a nukleáris védeltség számos aspektusában, és olyan irányelveket dolgoz ki a tagállamok számára, melyek a nukleáris védeltség állami és nemzetközi szintű erősítését szolgálják. A 2013. júliusi nukleáris védeltségről szóló NAÜ-konferencia (*International Conference on Nuclear Security*), valamint a 2016 decemberében megrendezésre kerülő második konferencia rendkívül fontos a nukleáris védeltség promotálásában és gyakorlati megvalósításában.

[International Conference on Nuclear Security: Enhancing Global Efforts](#), [online], 2016. 03. 21. Forrás: laea.org [2016. 03. 21.]

⁸ Az ENSZ jelentőségét elsősorban az adja, hogy a 2004-ben elfogadott 1540-es BT-határozat, illetve a nukleáris terrorista cselekmények megakadályozásáról szóló Egyezmény (*International Convention on the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism – ICSANT*) fontos nemzetközi jogi háttérteret teremt a nukleáris védeltség erősítéséhez, és a nukleáris terrorizmussal szembeni küzdelemhez. Mivel az ENSZ univerzális szervezet, hatálya jóval bővebb, mint az NSS hatálya, így alkalmas arra, hogy nemzetközi és regionális szinten is komoly eredményeket érjen el.

[Nuclear Security Summit Washington 2016 – Frequently Asked Questions](#), [online], 2016. 03. 21. Forrás: Nss2016.org [2016. 03. 21.]

⁹ Az Interpol azért jelentős szereplő, mert annak megakadályozásához, hogy terrorista szervezetek nukleáris fegyverekhez vagy nukleáris és más radioaktív anyagokhoz jussanak, elengedhetetlen, hogy a nemzetközi rendőrség feladatait ellátó szervezet fel legyen készülve a kihívásokra. Mivel a nukleáris és más radioaktív anyagok illegális kereskedelme egyre gyakrabban szervezett bűnözés keretében történik, az Interpolnak kulcsszerep jut abban, hogy a feketepiaci kereskedelemben aktív személyek és szervezetek tevékenységét felügyelje, és a nukleáris és más radioaktív anyagok illegális kereskedelmét megakadályozza.

[Nuclear Security Summit Washington 2016 – Frequently Asked Questions: i. m.](#)

Stratégiai Védelmi Kutatóközpont

ELEMZÉSEK 2016/3.

Combat Nuclear Terrorism – GICNT),¹⁰ és a G7 keretében futó Globális Partnerség a Tömegpusztító Fegyverek és Anyagok Elterjedése Ellen (*Global Partnership Against the Spread of Weapons and Materials of Mass Destruction – GP*).¹¹

Emellett a Nukleáris Védeltségi Csúcsokat 2010 óta minden alkalommal két hivatalos esemény kíséri (az NGO-csúcs és az ipari csúcs), melyek szintén meghívásos alapon működnek. Az NGO-csúcson a nemzetközi kutatóintézetekben és a nemzetközi felsőoktatásban dolgozó szakértők gyűlnek össze a világ minden tájáról, hogy a nukleáris védeltséggel kapcsolatos problémákat megvitassák, és kreatív ötletekkel támogassák az államfői csúcsot. Idén az NGO-csúcs egy nappal az államfői csúcs előtt, március 30–31-én lesz, és nagyjából 200 szakértőt várnak mintegy 50 államból. A konferencia hivatalos címe „*Solutions for a Secure Nuclear Future*”, amit interneten élőben lehet majd követni.¹² Az NSS-csúcstalálkozó másik hivatalos mellékeseménye a Nukleáris Ipari Csúcs (*Nuclear Industry Summit – NIS*), melyre a nukleáris iparban dolgozó hatóságok munkatársai és a nagyvállalatok képviselői hivatalosak. Az idei csúcsra 350 résztvevőt várnak, szintén március 30–31-én. A NIS aktuális napirendjének legfőbb elemei a nukleáris és más radioaktív anyagok használatának, tárolásának és szállításának biztosítása, a nukleáris létesítmények kibervédelmének javítása, és a nukleáris ipar globális jelentősége. Az NGO- és a NIS-csúcsok március 31-én egy közös pannellel zárják majd a találkozóikat. Természetesen a három hivatalos csúcs mellett Washington már most lázban ég, és egy sor témába vágó rendezvény kerül majd megrendezésre a következő egy hétben. Március 23-án a nukleáris védeltség kérdésében leginkább jártas külügyi kutatóintézetek, a Nuclear Threat Initiative (NTI), a Fissile Material Working Group (FMWG) és az Arms Control Association (ACA) tart majd sajtótájékoztatót, március 28-án David Albright tart előadást a globális magasan dúsított urán- és plutóniumkészletekről, március 29-én a Center for Nonproliferation intézet tart egy kerekasztal-beszélgetést a nukleáris védeltség helyzetéről a Közel-Keleten, majd március 30-án az Eric Schlosser könyvéből készült „*Command and Control*” című filmnek lesz díszvetítése az NTI szponzorálásában. Emellett március 31-én Barack Obama is díszvacsorát ad a Fehér Házban, ahova a csúcstalálkozón részt vevő államok állam- és kormányfői lesznek hivatalosak (Obama elnök minden NSS alkalmával díszvacsorát adott a résztvevőknek, hagyományosan azonban csak azok hivatalosak ezekre, akik a legmagasabb szinten képviselik államukat).

Az államfői csúcs hivatalosan március 31-én veszi kezdetét, amelynek a legfőbb eredménye minden alkalommal egy közös záródokumentum, azaz egy kommuniké kidolgozása, ami egy olyan jogilag nem kötelező érvényű dokumentum, mely lefekteti, hogy a részt vevő államok milyen vállalásokat tesznek a nukleáris védeltség javítása érdekében. Ezt számos egyéb mechanizmus erősíti, úgymint az akciótervek (*action plan*), az önkéntes nemzeti felajánlások (*house gift*), és az önkéntes felajánlások/ajándékosarak (*gift basket*). Ebből is jól látszik, hogy a Nukleáris Védeltségi Csúcsok elég sajátos nyelvezettel és koncepciókkal dolgoznak, így a kívülről számunkra nem mindig könnyű az eredmények értelmezése. Az önkéntes nemzeti felajánlások koncepcióját a 2010-es washingtoni csúcson vezették be, és ez magától Barack Obamától származik, aki azt kérte a találkozó résztvevőitől, hogy hozzanak magukkal valami „ajándékot” a csúcsra, ami olyan önkéntes vállalásokat jelentett, melyeket az adott állam a hazai nukleáris védeltség javítása érdekében tett.¹³ 2010-ben az önkéntes nemzeti felajánlások keretében összesen 67 ilyen vállalás történt.¹⁴ Az „ajándéko-

¹⁰ A GICNT-t 2006-ban hozta létre George W. Bush és Vlagyimir Putyin. Az Egyesült Államok és Oroszország által közösen vezetett nemzetközi együttműködésben 86 állam és öt hivatalos megfigyelő vesz részt. A GICNT tízéves tevékenysége alatt egy sor alapvetően dolgozott ki a nukleáris védeltség, a terrorizmus, az elrettentés és a megelőzés területén, és mára több mint 70 nemzetközi esemény– kisebb munkacsoportok, konferenciák, szituációs gyakorlatok – kötődik a tevékenységi köréhez.

[The Global Initiative To Combat Nuclear Terrorism](#), [online], 2016. 03. 21. Forrás: State.gov [2016. 03. 21.]

¹¹ A GP-t 2002-ben hozta létre a G8 egy tízéves projektként, 20 milliárd dolláros költségvetéssel azzal a fő céllal, hogy megakadályozzák, hogy terrorista szervezetek tömegpusztító fegyverekhez jussanak. A GP 2002 óta összesen 21 milliárd dollár értékben támogatott ilyen irányú programokat, és 2012-ben döntés született a szervezet tevékenységének meghosszabbításáról. Az NSS kapcsán a 29 tagú GP jelentőségét az adja, hogy a vegyi, biológiai, radiológiai és nukleáris védeltség területén programokat finanszíroz és koordinál, és az 1540-es BT-határozat implementálásának segítésére is mandátumot kapott. Mivel az NSS résztvevőinek fele tagja a GP-nek is, így a szervezet a nemzeti vállalások gyakorlati megvalósításában is fontos szerepet tölt be, és tevékenysége erősíti a csúcsok által kitűzött célok realizálását.

[G8 Global Partnership](#), [online], 2016. 03. 21. Forrás: State.gov [2016. 03. 21.]

¹² Lásd: [Solutions for a Secure Nuclear Future](#).

¹³ Miles A. POMPER: [The Nuclear Security Summit will leave unfinished work](#), [online], 2016. 02. 25. Forrás: The Bulletin of the Atomic Scientists [2016. 03. 20.]

sár-diplomácia” a szöuli csúcs jelentős újítása volt, és olyan önkéntes vállalásokat jelent, melyeket három vagy több állam közösen tesz, és melyek tartalmukat tekintve túlmennek a kommunikében foglalt ígéreteken. Az ajándékkosarak haszna, hogy kevesebb állam összefogásán alapulnak, így könnyebb konszenzust építeni, és sokkal előremutatóbb lépéseket is meg lehet tenni. Míg a kommuniké valamennyi résztvevő konszenzusán alapul, így a mérsékeltebb államok sok esetben felhívhatják annak tartalmát, addig az ajándékkosarak a progresszívebb gondolkodású államokat fogják össze egy-egy meghatározott területen. Ezek az önkéntes vállalások ugyan nincsenek jogi kötelezettséghez kötve, így nem kikényszeríthetőek, mégis ennek a megközelítésnek a hatékonyságát mutatja, hogy a 2010-es washingtoni csúcson a 47 résztvevőből 29-en tettek ilyen felajánlásokat, és az általuk vitt „ajándékok” 60%-át teljesítették egy éven belül, 90%-át pedig a 2012-es szöuli csúcsra. Ezek az önkéntes vállalások csúcscról csúcsra fejlődtek: míg Szöulban 13 ajándékkosár volt, amelyek valamelyikét az 53 résztvevőből 42 állam aláírta, addig 2014-re már 14 ilyen ajándékkosár született, amelyek valamelyikét az 53 résztvevőből 46 állam aláírta. Ezek a vállalások tartalmukban is sokat fejlődtek, a 14 hágai ajándékkosárból hat kosár teljesen új területeket érintett – például a magasan dúsított uránkészletek eltávolítására vonatkozó ajándékkosár, a nukleáris biztonság kérdésköre, vagy a polgári és katonai nukleáris anyagok védettségre vonatkozó átfogó megközelítés. A fennmaradó nyolc kosár a szöuli kosarakat újította meg olyan területeken, mint az informatikai biztonság, a nemzeti jogszabályok erősítése, valamint a nukleáris fegyverekkel való kereskedelem megakadályozása. Ezeknek az ajándékkosaraknak köszönhetően több mint egy tucat állam megszabadult a magasan dúsított uránkészleteitől, és csatlakozott a kulcsfontosságú nemzetközi szerződésekhöz.¹⁵ Hágában a legnagyobb ajándékkosár a már említett Háromoldalú Kezdeményezés volt, melyet az Egyesült Államok, Hollandia és Dél-Korea javasolt, és összesen 35 állam csatlakozott hozzá (köztük Magyarország is).¹⁶ Ez az ajándékkosár kötelezővé teszi a NAÜ által a nukleáris védettségi rendszer állami szabályozásának elemeire vonatkozó iránymutatások (*Objective and Essential Elements of a State's Nuclear Security*) alkalmazását, és előírja egy erős nukleáris védettségi kultúra létrehozását, illetve ennek állandó fejlesztését, ami magába foglalja a rendszeres önértékeléseket és ellenőrzéseket, illetve a nukleáris védettségben érintett személyzet állandó képzését. Ennek köszönhetően a NAÜ által megfogalmazott javaslatokat az aláíró államok pusztán iránymutatások helyett alapvető normaként fogadták el. Mivel az NSS-sorozathoz nem társult intézményi keret, fontos, hogy ezek az eszközök megteremtik a lehetőséget a hatékonyabb előrelépéshez és számonkéréshez. Ráadásul ez az „ajándékkosár-diplomácia” más területeken is elkezdett utat törni magának, különösen az olyan transznacionális kihívásokban, mint például a klímapolitika.¹⁷

Mindezekhez az eszközökhöz hozzáadódnak a nemzeti felszólalások, melyekben egy-egy állam számot ad arról, hogy milyen előrelépéseket tett az előző csúcshoz képest, és mit tervez a következő csúcsra. Az idejű csúcs újítása az akciótervek bevezetése lesz, melyeket speciálisan arra a célra hoztak létre, hogy a részt vevő államok a folyamatot átvevő öt nemzetközi szervezetnek konkrét feladatokat adjanak, hogy a csúcstalálkozó keretében végzett munka folytatódjon a jövőben is. Ennek megfelelően Washingtonban elfogadásra kerül majd egy akcióterv a NAÜ, az ENSZ, az Interpol, a GICNT és a GP számára is.

Az előkészületi munkák kapcsán minden részt vevő állam kinevez egy magas rangú kormányzati képviselőt, azaz serpát, aki a hivatalos csúcstalálkozó előtt eljár az egyeztető ülésekre, és részt vesz az államfők által jóváhagyandó kommuniké kidolgozásában. A 2014-es csúcs óta összesen öt ilyen serpatalálkozó volt (az Egyesült Államok, Thaiföld, Litvánia, Kazahsztán és Svédország rendezésében). A serpák munkáját serpahelyettesek és ún. jakok segítik.

Habár a Nukleáris Védettségi Csúcsokon tett vállalásokat egyetlen nemzetközi szervezet sem ellenőrzi, és nincsenek kikényszerítő vagy büntető mechanizmusok, az NGO-szektor ugyanakkor e tekintetben is fontos kiegészítője a folyamatnak. Az Arms Control Association és a Project for Global Security 2011 óta három jelentést készített (a negyedik a napokban jelenik majd meg), amelyben összevetik a nemzeti vállalásokat a megvalósult lépésekkel, és megpró-

¹⁴ Nuclear Threat Initiative: [Summit Explained - Decoding Summit Speak](#), [online], 2016. 03. 20. Forrás: Nti.org [2016. 03. 20.]

¹⁵ POMPER: *i. m.*

¹⁶ Michelle CANN, Kelsey DAVENPORT, Jenna PARKER: [Keeping tabs on nuclear security commitments](#), [online], 2015. 03. 31. Forrás: The Bulletin of the Atomic Scientists [2016. 03. 20.]

¹⁷ POMPER: *i. m.*

báznak egy olyan objektív értékelést adni, amellyel mérhetővé válik az államok teljesítménye, és számon kérhető lesz az ígéretük gyakorlati megvalósítása.¹⁸

Az eddigi csúcstalálkozók eredményei

A hidegháború vége óta számottevő eredményeket sikerült felmutatni a nukleáris védetség területén. Ma 25 állam rendelkezik fegyverminőségű hasadóanyagokkal, ami fele az 1990-es évek eleji számnak. Ennek az előrelépésnek az egyharmada a Nukleáris Védetség Csúcsok keretében tett önkéntes vállalásoknak köszönhetően valósult meg. A találkozók eredményességét három területen lehet leginkább érzékelni: 1) a fegyverminőségű hasadóanyag mennyiségének csökkentése, 2) a nukleáris és más radioaktív anyagok védetségének javítása, és 3) a nemzetközi együttműködés erősödése terén.

Első lépésként a 2009-es prágai beszéd óta 12 állam szabadult meg összesen 15 tonna magas dúsítású uránkészletétől (Ausztria, Chile, Csehország, Dél-Korea, Líbia, Magyarország, Mexikó, Románia, Szerbia, Törökország, Ukrajna¹⁹ és Vietnam). Továbbá az Egyesült Államok Energiaügyi Minisztériuma által kezdeményezett Globális Veszélycsökkentési Kezdeményezés (*Global Threat Reduction Initiative – GTRI*) keretében 15 állam szállította vissza magas dúsítású uránüzemanyagát az üzemanyagot gyártó országba (vagy kezdte meg ezt a folyamatot). Pontosan ezt a célt szolgálja az orosz gyártmányú fűtőelemekkel működő kutatóreaktorok magas dúsítású uránt tartalmazó üzemanyagának Oroszországba történő visszaszállítására létrejött program (*Russian Research Reactor Fuel Return – RRRFR*) is, amelynek keretében a kutatóreaktorokat átalakítják, a friss és kiégett fűtőelemeket visszaszállítják, és helyette alacsony dúsítású friss üzemanyagot hoznak az országba. Ebben a programban 17 európai, ázsiai, illetve afrikai állam vesz részt. Ezzel szoros összefüggésben 15 ország – Bulgária, Chile, Csehország, az Egyesült Államok, az Egyesült Királyság, Hollandia, India, Indonézia, Japán, Kanada, Kazahsztán, Kína, Lengyelország, Magyarország és Oroszország – 24 magas dúsítású uránüzemanyaggal működő kutatóreaktorát és izotópgyártó üzemét zárták be vagy alakították át alacsony dúsítású uránüzemanyaggal működő létesítménnyé. Emellett 13 állam csatlakozott ahhoz a kezdeményezéshez, mely az államok területén lévő valamennyi magasan dúsított uránkészlet felszámolását célozza (*HEU-Free Joint Statement*); kilenc ország jelentette be, hogy kutatásokat végez abból a célból, hogy alacsony dúsítású uránt használjon az ipari szektorban magas dúsítású urán helyett; és a hágai csúcs valamennyi tagja ígéretet tett arra, hogy csökkenti plutóniumkészleteit.

A nukleáris és más radioaktív anyagok védetsége kapcsán 32 fegyverminőségű hasadóanyagot tároló létesítmény védetségét javították, és 328 határátkelőhelyen, összesen 28 országban helyeztek üzembe radioaktív csempészárúkat átvizsgálásához kifejlesztett detektorokat és sugárkapukat. Emellett számos állam javította a nukleáris védetségre vonatkozó nemzeti jogszabályait a fizikai védelem, a szállítás és a radioaktív anyagok kezelése terén. 21 állam csatlakozott a nukleáris anyagok illegális kereskedelmének megakadályozására létrehozott ajándékosárhoz, 12 hozott létre képzési központot a nukleáris védetség terén, s a nukleáris és más radioaktív anyagokhoz kötődő érzékeny információk hatékonyabb védelmére is számos vállalat érkezett a legutóbbi csúcson.

Az utolsó területet jelentő nemzetközi együttműködés erősítése kapcsán a részt vevő államok kötelezettséget vállaltak arra, hogy egy koherens és átfogó biztonsági architektúrát hoznak létre a NAÜ nukleáris anyagok fizikai védelméről szóló egyezménye (*Convention on the Physical Protection of Nuclear Material – CPPNM*) 2005-ös módosításának (CPPNM/A)²⁰ hatálybalépésével, illetve az ENSZ Közgyűlésének 2005. áprilisában elfogadott, a nukleáris terrorcselek-

¹⁸ Arms Control Association: All Hands on Deck for Nuclear Security Summit, [online], 2016. 03. 08. Forrás: Armscontrol.org [2016. 03. 20.]

¹⁹ Egyedül Ukrajnából 200 kg magas dúsítású uránt távolítottak el, ami elegendő fél tucat atomfegyver gyártásához. POMPER: *i. m.*

²⁰ A CPPNM-et 1979 októberében fogadták el New Yorkban, és 1987-ben lépett hatályba. A megállapodás kijelölte a nukleáris anyagok szállítása közben a fizikai védelem bizonyos minimumszintjét. Emellett létrehozta az ellopott nukleáris anyagok védelmére és visszaszállítására vonatkozó nemzetközi együttműködés kereteit. Az egyezmény továbbá előírta azoknak a cselekményeknek a listáját, amelyeket az államoknak bűnügyként kell kezelni, és amelyekért az elkövetőket ki kell adni, vagy törvényszék elé kell állítani. A CPPNM 2005-ös módosítása kiegészíti az egyezmény hatályát, és nem csak a nemzetközi transzferben részt vevő anyagokra vonatkozik, hanem a hazai használatban, tárolásban és szállításban érintett anyagok és létesítmények védelmére is. A

mények megakadályozásáról szóló új Egyezményének (*International Convention on the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism – ICSANT*)²¹ elfogadásával. Emellett az NSS résztvevői megígérték, hogy alávetik magukat a NAÜ Nemzetközi Fizikai Védelmi Tanácsadó Szolgálatára (*International Physical Protection Advisory Service – IPPAS*) felülvizsgálatának, melynek célja, hogy a NAÜ véleményezze a nukleáris és más radioaktív anyagok, illetve kapcsolódó létesítmények és tevékenységek fizikai védelmét.²²

Ezek mellett a konkrét és mérhető eredmények mellett a Nukleáris Védeltségi Csúcsok fókuszja is folyamatosan bővült, és egyre több terület került a találkozó napirendjére. 2010-ben még a hasadóanyagok (magasan dúsitott urán és plutónium) biztosításának kérdése jelentette a fő fókuszot, majd a 2012-es csúcson hozzájött ehhez a radiológiai anyagok területe, a nukleáris és más radioaktív anyagok szállításának biztosítása, illetve a nukleáris védeltség és biztonság összefüggéseinek erősítése. 2014-ben már megjelent a törekvés a folyamat intézményesítésére, és a 2016 utáni időszakra vonatkozóan a nemzetközi figyelem fenntartására, illetve a Nukleáris Védeltségi Csúcsok eredményeinek továbbvitelére.

Összességében a Nukleáris Védeltségi Csúcsok egyik legfőbb jelentősége, hogy a nemzetközi közösség figyelmének középpontjába állították a nukleáris terrorizmus fenyegetését, és lehetőséget teremtettek látványos eredmények megvalósítására azon államoknak, amelyek számára ez releváns fenyegetést jelent, és amelyek hajlandók voltak ebbe a területbe politikai tőkét és pénzt investálni. Számos állam megszabadult a legnagyobb veszélyforrást jelentő fegyver minőségű hasadóanyag-készleteitől, és az egyik legfontosabb nemzetközi egyezmény (CPPNM/A) is közelebb került a hatálybalépéshez.

Mindezek ellenére a Nukleáris Védeltségi Csúcsoknak is vannak a korlátai, és a folyamat még korántsem befejezett. Egyrészt sok kritika érkezett arra vonatkozóan, hogy nincs elég fókusz a plutóniumkészletek csökkentésén. Másrészt komoly hiányt jelent, hogy csak a polgári felügyelet alatt álló nukleáris és más radioaktív anyagok tartoznak a csúcsok hatálya alá, annak ellenére, hogy a fegyverminőségű hasadóanyagok 85%-a katonai ellenőrzés alatt áll, és ezek kapcsán komoly probléma van az átláthatósággal.²³

Ráadásul az NSS-vállalások önkéntes alapon történnek, így az államok kedvükre dönthetnek az ígérek betartásáról vagy megszegéséről. Nincsenek állandó nemzetközi mechanizmusok, melyek az államok teljesítményét meghatározott időközönként állandóan ellenőriznék és a vállalások teljesítését felülvizsgálnák. A NAÜ alapvetően iránymutatókat ad ezeken a területeken, de ezek nem kötelező érvényűek, így az ügynökség csak ajánlásokat tehet a szükséges biztonsági intézkedésekre vonatkozóan, de nem ellenőrizheti ezek betartását. Éppen ezért több alkalommal felmerült, hogy egy nukleáris védeltségre vonatkozó, univerzális tagságú nemzetközi egyezményre (*Convention on Nuclear Security*) lenne szükség, mely kiegészítené a már létező nemzeti vállalásokat, és betöltené a joghézagokat, rendszeres felülvizsgálati konferenciákat életre hívva, ahol az államok megvitathatnák a nukleáris védeltséggel kapcsolatos fejleményeket, és hozzáigazíthatnák gyakorlatukat a nemzetközi környezet változásához.²⁴

A Nukleáris Védeltségi Csúcsoknál ugyanis szintén nagy hiányt jelent, hogy a résztvevők köre korlátozott, és számos releváns szereplő nem folyik bele a munkába. Jelenleg ez a folyamat mindössze egy különböző egyezményekből, csoportos, illetve önálló vállalásokból álló kirakós, de nincs egyetlen olyan írott dokumentum sem, amely a nukleáris védeltség valamennyi aspektusával foglalkozna, és jogilag kötelező érvényű standardokat állítana. Még a résztvevők között is kevés olyan állam van, mely aláírta volna az összes egyezményt, és csatlakozott volna valamennyi ajándéko-

---

CPPNM-nek jelenleg 153 részes állama van, és a 2005-ös módosítás akkor lép hatályba, ha az eredeti szerződés részes államainak kétharmada ratifikálja a módosítást.

[Convention on the Physical Protection of Nuclear Material](#), [online], 1979. 10. 26. Forrás: laea.org [2016. 03. 20.]

²¹ Az ICSANT a nukleáris terrorizmushoz kötődő cselekményekkel kapcsolatos törvényszéki eljárások lefolytatására és az elkövetők kiadatására vonatkozik. Az egyezmény 2005 áprilisában lépett hatályba.

[International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism](#), [online], 2005. 04. 13. Forrás: Un.org [2016. 03. 20.]

²² [Nuclear Security Summit Washington 2016 – History](#), [online], 2016. 03. 20. Forrás: Nss2016.org [2016. 03. 20.]

[Nuclear Security Summit – The Hague 2014](#), [online], 2014. 03. 25. Forrás: Nss2014.com [2016. 03. 20.]

²³ Kelsey DAVENPORT, Kingston REIF: [Nuclear Summit Seeks Sustainable Results](#), [online], 2016. 03. 03. Forrás: Arms Control Today [2016. 03. 20.]

²⁴ Kenneth C. BRILL, John BERNHARD: [Closing the gaps in nuclear security](#), [online], 2015. 03. 26. Forrás: The Washington Post [2016. 03. 20.]

sárhoz. Ráadásul továbbra sem rendezett a katonai ellenőrzés alatt álló anyagok kérdése, a nukleáris létesítményekkel szembeni szabotázs, a kiberfenyegetés és a piszkos bombák gyártására alkalmas, legveszélyesebb kategóriába eső radioaktív források biztonsága.²⁵

A jövő heti csúcson tehát lesz még bőven teendő, és a folyamat sikere erősen függ majd attól, hogy a feladatokat mely intézmények és milyen formában veszik majd át.

Magyarország és a Nukleáris Védeltségi Csúcsok

Magyarország a 2012-es szülői csúcs óta vesz részt a Nukleáris Védeltségi Csúcsokon. 2012-ben a magyar delegációt Schmitt Pál korábbi köztársasági elnök vezette, 2014-ben pedig Martonyi János korábbi külügyminiszter. Az idei washingtoni csúcson a magyar delegáció vezetője Orbán Viktor miniszterelnök lesz, de szintén helyet kap a delegációban Szijjártó Péter külgazdasági és külügyminiszter, illetve Dr. Seszták Miklós nemzeti fejlesztési miniszter.

Magyarország a nukleáris védeltség területén hagyományosan jól teljesít, és ezt a független amerikai kutatóintézet, az NTI által készített 2012-es Nuclear Security Index is jól tükrözte, mely a fegyverminőségű hasadóanyagok védeltségét tekintve hazánkat a lista második legelőkelőbb helyére sorolta. Az NTI 2012 óta, két évente készíti el a Nuclear Security Index mérőszámot, mely a fegyverminőségű hasadóanyagok védeltségét rangsorolja azokban az államokban, ahol 1 kg-nál nagyobb mennyiségben találhatóak ilyen anyagok. A mérőszám több különböző szempontot vesz számításba, amikor felállítja a rangsort: például a nemzeti jogszabályi háttérrel, a fizikai védelem paramétereit, vagy az adott országra vonatkozó terrorfenyegetés mértékét.²⁶

Hazánknak az NSS-csúcstalálkozóknál során több komoly eredményt sikerült felmutatni. 2012-es felszólalásában Schmitt Pál elmondta, hogy Magyarország fontosnak tartja a hazai nukleáris létesítmények és nukleáris anyagok védelmét, és e tekintetben a Nukleáris Védeltségi Csúcsok fontos lehetőséget teremtenek a hazai szabályozás szigorítására, nemzetközi tapasztalatcserére és a jobb felkészültség megteremtésére. Emellett ígéretet tett arra, hogy Magyarország csökkenteni fogja magasan dúsított uránkészleteit, illetve a radioaktív sugárforrások és létesítmények védeltsége kapcsán szerzett tapasztalatokat kész megosztani a nemzetközi közösség többi tagjával. Az Országos Atomenergia Hivatal (OAH) szakértői pedig a NAÜ-vel közösen vállalták a külföldi szakértők képzésében való együttműködést.²⁷

A 2014-es csúcsra²⁸ Magyarország legnagyobb eredménye a Budapesti Kutatóreaktor magas dúsítású üzemanyagának visszaillesztése volt Oroszországba. A Globális Veszélycsökkentési Kezdeményezés keretében futó RRRFR-programnak hazánk is résztvevője volt, és a Budapesti Kutatóreaktor magas dúsítású uránt tartalmazó kiegészítő fűtőelemeket 2008-ban, a fel nem használt üzemanyagot pedig egy évvel később, 2009-ben visszaillesztették Oroszországba. A reaktor 2010-től fokozatosan áttért az alacsony dúsítású uránt tartalmazó fűtőelemek használatára, és 2013 novemberében visszaillesztették Oroszországba az utolsó magas dúsítású fűtőelemegységet is.²⁹ Magyarország összesen 239,1 kg magasan dúsított uránt szállított vissza Oroszországba,³⁰ ezzel hazánkban mindössze detektorokban maradt egy elenyésző mennyiségű magasan dúsított uránkészlet (nagyjából 250 gramm), ami bőven az 1 kg-os nemzetközi standard alatt van,³¹ így Magyarország a 2014-es hágai csúcsra csatlakozott a magasan dúsított uránnal nem rendelkező államok (*HEU-free countries*) köréhez.

²⁵ POMPER: *i. m.*

²⁶ Nuclear Threat Initiative: [Nuclear Security Index: Building a framework for assurance, accountability and action](#), [online], 2016. 03. 21. Forrás: Nti.gov [2016. 03. 21.]

²⁷ Országos Atomenergia Hivatal: [Befejeződött a Nukleáris Védeltségről tartott csúcstalálkozó Szöulban](#), [online], 2012. 03. 28. Forrás: Haea.gov [2016. 03. 21.]

²⁸ A 2014-es magyar felszólalás elérhető az alábbi linken: János MARTONYI: [Address by H.E. János Martonyi, Minister of Foreign Affairs of Hungary – Nuclear Security Summit 2014, The Hague](#), [online], 2012. 03. 24. Forrás: State.gov [2016. 03. 21.]

²⁹ Országos Atomenergia Hivatal: [Összefoglaló a hágai Nukleáris Védeltségi Csúcstalálkozóhoz kapcsolódóan](#), [online], 2014. 03. 25. Forrás: Haea.gov [2016. 03. 21.]

³⁰ Sándor TÓZSÉR: [Hungary Completes High Enriched Uranium Research Reactor Fuel Removal](#), [online], 2013. 11. 05. Forrás: laea.org [2016. 03. 21.]

³¹ David ALBRIGHT, Serena KELLEHER-VERGANTINI: [Civil HEU Watch – Tracking Inventories of Civil Highly Enriched Uranium](#), [online], 2015. 10. 07. Forrás: Institute for Science and International Security [2016. 03. 21.]

Emellett az OAH részletes beszámolója listázza a nukleáris védetség területén tett hazai lépéseket: 2013 májusában Magyarország felkérte a NAÜ-t a Nemzetközi Fizikai Védelmi Tanácsadó Szolgálat (IPPAS) felülvizsgálatára, melyet kiváló eredménnyel zárt. Az OAH továbbá nukleáris védetségre vonatkozó együttműködést írt alá a NAÜ-vel regionális munkacsoportülések megrendezése és oktatás kapcsán. A GTRI-kezdeményezés keretében, melynek Magyarország is résztvevője, 2013 májusában a veszélyes sugárforrások fizikai védelmével kapcsolatos szimulációs gyakorlatot rendezett az OAH, és a nukleáris csempészet elleni küzdelem területén is előrelépések történtek: a rendészeti és hírszerzési erőforrások erősítésével, a detektálási képességek és határellenőrzések javításával, illetve a nukleáris törvényszéki vizsgálatok és a nemzetközi együttműködések erősítésével. Ehhez kapcsolódóan 2014-ben új kormányrendelet lépett hatályba. Az informatikai védelem területén Magyarország követi a NAÜ ajánlásokat és útmutatókat, és elkészült egy „Programozott rendszerek védelmi követelményei” című útmutató. Az orosz kezdeményezésű Nukleáris Védetség Kulturája terén Magyarország 2014 februárjában közös regionális szakmai fórumot tartott a NAÜ-vel, hogy a résztvevők megismerhessék egymás nukleáris védelegi kultúrájának alapelveit és az alkalmazási területeit. Ehhez kapcsolódóan Magyarország 2013 szeptemberében felajánlotta oktatási és képzési potenciálját a nukleáris létesítmények, illetve a nukleáris és más radioaktív anyagok fizikai védelme terén. A Nukleáris Védelegi Oktató és Támogató Központok (*Nuclear Security Support Centres – NSSC*) kezdeményezés keretében Magyarország vállalta az MTA Energiatudományi Kutatóközpont bázisán egy támogatóközpont létrehozását mérés-technikai vonatkozásban. A sugárforrások védelegi kapcsán a GTRI keretében kapott amerikai támogatásból a legveszélyesebb sugárforrások védelegi megerősítésre került. Hazánk továbbá a nukleáris védelegi hatóság rendszerére vonatkozóan a NAÜ által kidolgozott védelegi alapelvekre épülő hatékony és fenntartható nemzeti rendszert dolgozott ki. Végül pedig a szállítások védelegi terén Magyarország a NAÜ-ajánlások és nemzetközi egyezmények előírásait követve élen jár a nukleáris és radioaktív anyagok szállításának fizikai védelmében.³²

Emellett Magyarországnak e területen elért presztízsét jelzi, hogy a nukleáris védelegiről szóló 2013-as NAÜ-konferenciát Martonyi János korábbi külügyminiszter elnökölte, ahol 125 állam 1300 delegáltja vett részt. A konferencián Magyarország megosztotta tapasztalatait az IPPAS-misszióval és a nukleáris védelegi javítására vonatkozó új hatóság rendszerével kapcsolatban.³³

A 2016-os Nukleáris Védelegi Csúcs és a kezdeményezés jövője

Az idei Nukleáris Védelegi Csúcson összesen 52 részt vevő állam és a korábbi találkozók is megjelent négy nemzetközi szervezet lesz ott. Mivel minden bizonnyal ez lesz az utolsó NSS, a legfőbb hangsúly a folyamat jövőjén és intézményesítésén lesz. Laura Holgate az NSS-sorozat egy maratoni futáshoz hasonlította: Obama elnök 2009-es prágai beszédével elindított egy sprintet a maraton közepén, és a csúcstalálkozók résztvevői minél gyorsabban minél komolyabb eredményeket akartak felmutatni az egyébként lassan mozgó multilaterális diplomácia szokásos menetében. Ebben a sprintben azonban kifáradtak az államok, és az NSS végével félt, hogy visszaesik majd a lendület. A cél (nevezetesen minden veszélyes nukleáris és radiológiai anyag, illetve az ezekhez kötődő létesítmények biztosítása) ugyanakkor még rendkívül messze van, és ahhoz, hogy a lelassult futam valóban átlépje a célvonalat, újabb lendületre lesz szükség.³⁴ A munka tehát még messze nem befejezett.

Ebben a tekintetben kulcsszerep jut majd az öt akciótervnek, melyeket a NAÜ, az ENSZ, az Interpol, a GICNT és a GP számára készítenek az államok. Ezeknek a célja annak demonstrálása, hogy a részt vevő államok fenn kívánják tartani a nukleáris védelegi javítása érdekében tett erőfeszítéseiket, és támogatják a fent említett szervezetek ez irányú tevékenységét. Az, hogy a megnevezett intézmények mennyire folynak bele az akciótervek készítésébe, csakis rajtuk múlik, és arról is saját eljárási mechanizmusait használva döntenek majd, hogy ezeket az akcióterveket miként implementálják (amihez már természetesen szükség lesz az NSS-en kívüli tagállamok támogatására is). Magától értetődő módon az „ötösfogatból” a fő játékos a NAÜ lesz és a háromévente megrendezésre kerülő miniszteri szintű nukleáris

³² Országos Atomenergia Hivatal: [Összefoglaló a hági Nukleáris Védelegi Csúcstalálkozóhoz kapcsolódóan](#), *i. m.*

³³ Országos Atomenergia Hivatal: [Nukleáris védelegiről szóló NAÜ konferencia magyar elnöklettel](#), [online], 2013. 07. 10. Forrás: Haea.gov [2016. 03. 21.]

³⁴ POMPER: *i. m.*

védettségről szóló NAÜ-konferenciák, melyek közül a soron következő idén decemberben lesz. Ennek a sorozatnak a sikeréhez ugyanakkor szükség lesz az államok további politikai elkötelezettségére is, hogy a kétévente megrendezésre kerülő államfői csúcspontok végével a nukleáris védelem ne veszítsen politikai támogatottságából, és ne süllyedjen vissza a szakértői szintjére. A NAÜ mellett a GP is vezető szerepet játszhat. A kiszivárgott információk alapján a GP akcióterve tartalmaz majd az államon belüli fenyegetések csökkentésére vonatkozó elemeket, nagyobb fókusz lesz a sugárforrások védelméről, és a nukleáris csempészettel szemben több programot is a GP fog koordinálni, illetve konkrét gyakorlatokat fog rendezni. Belekerülhet még továbbá a GP fókuszába a nukleáris hulladékok kezelése és a nukleáris törvényesítési vizsgálatok fejlesztésével foglalkozó programok támogatása is. A GP-t eredetileg arra hozták létre, hogy a poszt-szovjet térségben támogasson a tömegpusztító fegyverekkel járó veszélyek csökkentésére vonatkozó programokat, 2011-ben azonban döntés született a szervezet tízéves hatályának meghosszabbításáról és a földrajzi fókusz kiterjesztéséről is. A Kanada által javasolt nukleáris és radiológiai munkacsoport mindenekelőtt a fizikai védelem, az informatikai biztonság, az illegális kereskedelem elleni és a nukleáris védelem kultúra erősítését célzó tevékenységekre koncentrált. Ennek keretében Svédország például ukrán határőrök képzését finanszírozta, Kanada pedig a közép-amerikai államoknak rendezett konferenciát a sugárforrások védelméről. Szintén a GP feladatkörébe tartozik majd a nukleáris védelemmel foglalkozó Kiválósági Központok létrehozásának támogatása, és az ENSZ BT 1540-es határozata gyakorlati megvalósításának elősegítése.³⁵

Az intézményi utódlás mellett a 2016-os NSS egyik legfőbb feladata az lesz, hogy a csúcstalálkozók hatékonynak bizonyuló innovációiból minél többet megőrizzen: ilyenek például a csúcspontok testet öltő állandó felülvizsgálatok, a nemzeti jelentések, és az időbeliség, mely a kétévenkénti csúcspontokhoz kötődő nyomást jelentette újabb és újabb konkrét eredmények felmutatására.³⁶ Szükség van ugyanis arra, hogy az eredményeket valamilyen módon mérjék, ellenőrizzék, és ösztönözzék az államokat további lépések megtételére.

A korábbi csúcstalálkozókhoz hasonlóan ezúttal is lesznek ajándékosarak, Norvégia és Hollandia például egy magasan dúsított uránkészletek teljes felszámolására vonatkozó kezdeményezést kíván előterjeszteni.³⁷ Szintén napirenden lesz a nukleáris anyagok illegális eltulajdonításának megakadályozása, az informatikai védelem és a szabotázs kérdése.³⁸ A 2014-es csúcsponton tett ígéreteknek megfelelően számot kell majd adni arról is, hogy ki milyen konkrét lépéseket tett az ENSZ BT 1540-es határozatának gyakorlati megvalósítása terén. Ezzel párhuzamosan megint lesznek nemzeti felszólalások, ahol önkéntes felajánlásokat lehet tenni, és számot kell adni az elmúlt két évben elért eredményekről. Most is lesz egy rövid kommuniké, amely lefekteti az államok által kitűzött konszenzusos célokat. A hágai csúcs sikerén felbuzdulva az államfői találkozáson idén is lesz szituációs játék, amely a résztvevőket megint egy hipotetikus nukleáris incidens elé állítja, és gyors, illetve hatékony reagálást vár majd az államoktól.³⁹ Továbbá a serpák már most tárgyalnak arról, hogy miként lehetne megőrizni a konzultációs mechanizmusokat az idei NSS után – habár erről még nincs döntés.⁴⁰

2014 óta számos előrelépés történt a hágai vállalások megvalósításában. 2014 óta újabb két állam számolta fel magasan dúsított uránkészleteit, nevezetesen Svájc és Üzbegisztán (habár utóbbi nem résztvevője az NSS-sorozatnak).⁴¹ A kulcsfontosságú nemzetközi egyezmények ratifikációja is bővült, az Egyesült Államok például 2015 folyamán sikeresen ratifikálta a CPPNM/A- és az ICSANT-egyezményeket. Az Egyesült Államok mellett 2015 folyamán Botswana, Izland, Marokkó, Olaszország és Törökország is ratifikálta a CPPNM/A-egyezményt, 11 ratifikációra ugyanakkor még mindig szükség van ahhoz, hogy a szerződés életbe léphessen. 2015 áprilisában Oroszország rendezett egy workshopot Azerbajdzsán, Fehéroroszország, Kirgizisztán és Mongólia részvételével, amelyek egyike sem csatlakozott

³⁵ Kelsey DAVENPORT: [Global Partners to Pick Up Summit Work](#), [online], 2016. 03. 03. Forrás: Arms Control Today [2016. 03. 21.]

³⁶ CANN, DAVENPORT, PARKER: *i. m.*

³⁷ POMPER: *i. m.*

³⁸ NUNN: *i. m.*

³⁹ [Nuclear Security Summit Washington 2016 – History](#): *i. m.*

⁴⁰ [Nuclear Security Summit Washington 2016 – Frequently Asked Questions](#): *i. m.*

⁴¹ DAVENPORT, REIF: *i. m.*

még a CPPNM módosításához – 2016 folyamán remélhetőleg ennek az erőfeszítésnek is láthatóak lesznek majd a konkrét eredményei, és a szerződés végre hatályba tud lépni.⁴²

Az újabb előrelépések ellenére azért még mindig maradtak joghézagok és hiányzó elemek, melyek kapcsán az ideai csúcspont (vélhetően utolsó) alkalmat jelent arra, hogy az alapvetően hasonló és progresszív gondolkodású NSS-államok együttesen fogalmazzanak meg célokat és akcióterveket eddig nem érintett területeken.

A hiányok között a legfontosabb a katonai ellenőrzés alatt álló nukleáris anyagok kérdése. Ez a téma kezdettől az „elefánt a szobában”, amit a csúcspont több – részben teljesen legitim okból – eddig figyelmen kívül hagytak. Az egyik ilyen érv az volt, hogy a katonai ellenőrzés alatt álló anyagok általában véve jobban biztosítottak, és kisebb a valószínűsége, hogy ezeket terroristák megszerezhetik. Még ha ez nagyjából így is van, az elmúlt években láthattunk számos incidenst, melyek éppen ezekhez az anyagokhoz kötődtek. Elég csak a William McNeilly által leplezett Trident körüli botrányokra gondolni az Egyesült Királyságban, az amerikai Malmstrom Légibázison történt csalásokra és elbocsátásokra, vagy az Eric Schlossertől nemrégiben megjelent „*Command and Control*” című könyvben részletesen taglalt problémákra. Mindehhez hozzáadódik, hogy a katonai ellenőrzés alatt álló nukleáris anyagok védeltségét egyáltalán nem szabályozza semmilyen nemzetközi megállapodás (a CPPNM ezekre nem terjed ki) vagy szervezet (a NAÜ hatálya ezekre nem vonatkozik). Így tehát égető szükség lenne egy olyan párbeszédre, ahol az érintett államok óvatossággal megosztják egymással a tapasztalataikat (érzékeny információk kiadása nélkül), kidolgozhatnak iránymutatásokat és minimum standardokat, illetve az általuk alkalmazott gyakorlatokat esetleg rendszeres ellenőrzésnek és nemzetközi felügyeletnek vethetnék alá. Mivel ma még mindig majdnem 16 ezer atomfegyver van a világon, és több mint egymillió tonna fegyverminőségű hasadóanyag áll katonai ellenőrzés alatt, azt még az ilyen nukleáris képességekkel rendelkező államoknak is megnyugtató lenne tudni, hogy a többi államban is megfelelően szigorú a nukleáris védeltség szintje.⁴³

Így tehát amiatt, hogy Washingtonban már hosszú távú célokról és feladatkijelölésről lesz szó, itt az ideje ezt a kérdést is napirendre tűzni az NSS-en. A katonai ellenőrzés alatt lévő nukleáris anyagok a világ fegyverminőségű nukleáris anyagainak 85%-át teszik ki. Ezeknek az anyagoknak a túlnyomó többségét alapvetően nem fegyverkezés céljából raktározzák. A globális fegyverminőségű hasadóanyagok 80%-át magas dúsítású uránnal működő haditengerészeti reaktorok üzemanyagának gyártására halmozták fel, azaz az atom-tengeralattjárók működtetéséhez⁴⁴ (ez alól nagyon kevés kivétel van, a rendelkezésre álló információk alapján mindössze Kína és Franciaország használ alacsony dúsítású uránt tartalmazó üzemanyagot a haditengerészeti reaktoraiban).⁴⁵ Ezzel a kérdéssel eddig nem foglalkozott az NSS, egy fehér házi forrás szerint ugyanakkor az ideai csúcspont már megjelenhet ez a téma is a nemzeti felajánlások között. Sokatmondó, hogy először az NSS történetében az NGO-csúcs is külön panelt szentel a kérdésnek. Ugyanakkor, mivel ez a kérdés viszonylag kisszámú állam számára releváns, valószínű, hogy ezt a területet az érintett államok kisebb csoportja külön fogja kezelni, és nem egy konszenzusos záródokumentumban fog visszaköszönni.⁴⁶

Az ideai NSS kapcsán a másik nagy hiányt Oroszország távolmaradása jelenti majd. Oroszország 2010 óta résztvevője a csúcstalálkozóknak, a Krím-félsziget anektálása és az ukrán válság nyomán megromló amerikai–orosz kapcsolatok tükrében azonban Oroszország 2014 novemberében bejelentette, hogy nem kíván részt venni a következő csúcson. Habár a Fehér Ház nyitva hagyta a csatlakozás lehetőségét a 2016-os csúcspont előkészületi ülésén, Moszkva nem változtatta meg álláspontját. A Kreml azzal indokolta döntését, hogy a korábbi csúcspontokon tett vállalásokat a résztvevők már maradéktalanul teljesítették, így nincs értelme elmenni az ideai csúcspontra, ráadásul a munkacsoportok és a csúcspont előkészületi ülései a rendező ország érdekeit tükrözik, és ez a záródokumentumban is látszódnia fog.⁴⁷ A távolmaradás elle-

⁴² Leore BEN-CHORIN, Steven PIFER: [Three goals to accomplish before the 2016 Nuclear Security Summit](#), [online], 2015. 12. 03. Forrás: Brookings Institute [2016. 03. 21.]

⁴³ Elena SOKOVA: [How can we push for tighter security for nuclear weapons?](#), [online], 2015. 06. 02. Forrás: World Economic Forum [2016. 03. 21.]

⁴⁴ DAVENPORT, REIF: *i. m.*

⁴⁵ Charles D. FERGUSON: [Naval Nuclear Propulsion: Assessing Benefits and Risks](#), [online], 2015. 05. 05. Forrás: Nonproliferation.org [2016. 03. 21.]

⁴⁶ DAVENPORT, REIF: *i. m.*

⁴⁷ Kingston REIF, Daniel HORNER: [Russia Skips Summit Planning Meeting](#), [online], 2014. 14. 04. Forrás: Arms Control Today [2016. 03. 21.]

nére a GICNT tagjaként Oroszország továbbra is együttműködik az Egyesült Államokkal a nukleáris anyagok Oroszországba történő visszaszállítása kapcsán (így történt ez például Üzbegisztán esetében is 2015 szeptemberében),⁴⁸ de Moszkva nélkül mégis hiányozni fog az egyik legjelentősebb nemzetközi szereplő. Oroszország rendelkezik a világ legnagyobb készleteivel a nukleáris anyagok területén, és aktívan közreműködött a magasan dúsított uránkészletek visszaszállításában a posztsovjjet államokból és a Varsói Szerződés államaiból. Üzbegisztánt megelőzően Lengyelország, Kazahsztán és Magyarország esetében is ezt láthattuk.⁴⁹

Összességében hatalmasak az elvárások a jövő heti washingtoni csúccsal szemben, hiszen az elmúlt hat évben a nukleáris védelem kérdése előrelépett a nemzetközi prioritások közé, de megfelelő mechanizmusok kidolgozása nélkül az eddigi munka könnyen kárba is veszhet, hiszen elég csupán egy gyenge láncszem a katasztrófa előidézéséhez. Az NSS vége ugyanakkor nem minden szempontból rossz dolog, ez bizonyos tekintetben lehetőséget is teremt a munka bővítésére. Az univerzálisabb nemzetközi szervezetek (mint az ENSZ, vagy a NAÜ) fellépésével ugyanis globálissá tehetőek a sorozat legfőbb eredményei, a csúcstalálkozókról hiányzó államokban is komoly munka indulhat, és eddig nem kezelt kérdések is napirendre kerülhetnek.

A nukleáris védelem jövőjére vonatkozóan az NGO-szektor öt prioritást dolgozott ki a következő kulcsszavak alapján:⁵⁰ átfogó, nyitott, mérhető, fenntartható és csökkentett. 1) *Átfogó* globális nukleáris védelemi rendszerre van szükség, ahol egyrészt minden állam megvalósítja az előírt irányelveket, másrészt pedig ez kiterjed minden anyagra, függetlenül attól, hogy az polgári vagy katonai ellenőrzés alatt áll. 2) *Nyitott* rendszer kell, ahol az államok megosztják egymással a tapasztalataikat, és alávetik magukat rendszeres ellenőrzéseknek. 3) *Közös* nemzetközi célokra és standardokra van szükség a nukleáris védelem kapcsán, ahol objektíven *mérhetőek* az eredmények, és ezek az eredmények mindenki számára hozzáférhetőek. 4) *Fenntartható* folyamat kell az eredmények továbbviteléhez és a magas szintű figyelem fenntartásához, amiben továbbra is a politikai vezetés, a nemzetközi szervezetek (különösen a NAÜ), a nukleáris ipar és a szakértők fokozott együttműködésére lesz szükség. 5) *Csökkenteni* kell a polgári ellenőrzés alatt álló, fegyverminőségű hasadóanyagok mennyiségét, amihez egy útiterv kell, konkrét határidőkkel valamennyi magasan dúsított uránkészlet megsemmisítéséhez, és egy akciótervre van szükség a plutóniumkészletek csökkentéséhez is.

Ezeknek a kérdéseknek valószínűleg mindegyike megjelenik majd a washingtoni csúcson, a találkozó sikere azonban nagyban függ majd attól, hogy ezek közül mely területeken sikerül majd konkrét cselekvési terveket és célokat tétő alá hozni.

⁴⁸ DAVENPORT, REIF: *i. m.*

⁴⁹ REIF, HORNER: *i. m.*

⁵⁰ [5 priorities for the 2016 Summit](#), [online], 2016. 03. 21. Forrás: 2016nsspriorities.org [2016. 03. 21.]

[5 priorities for global nuclear security – The Solution](#), [online], 2016. 03. 21. Forrás: 5priorities.org [2016. 03. 21.]

Stratégiai Védelmi Kutatóközpont ELEMZÉSEK 2016/3.

Az „SVKK Elemzések” 2003 óta a Kutatóközpont munkatársainak tematikus szakpolitikai elemzéseit megjelenítő időszakos kiadvány, melyben a szerzők független kutatói álláspontjukat közlik.

Az NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont független szakpolitikai kutatóintézet, a kiadványaiban megjelenő elemzések, álláspontok, vélemények nem feltétlenül tükrözik a szerkesztőség vagy a kiadó véleményét. Az elemzésben foglalt információk, adatok, megállapítások tájékoztatás céljából készültek.

2012 – : NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4862)
2011 – 2012: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)
2007 – 2011: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóintézet Elemzések (ISSN 2063-4854)
2003 – 2007: ZMNE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont Elemzések (ISSN 2063-4854)

© Péczeli Anna, 2016

© NKE Stratégiai Védelmi Kutatóközpont, 2016